

ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Ю.А. Мярковський,
аспірант

Київський національний торговельно-економічний університет

У статті розкрито теоретико-методологічні засади фінансового регулювання соціально-економічного розвитку країни. Визначено економічну сутність фінансового регулювання. Досліджено стан державного боргу у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою. Запропоновано заходи щодо вдосконалення державного механізму фінансового регулювання. Визначено пріоритетні напрями фінансового регулювання у сфері формування доходної та видаткової частини бюджету, податкового регулювання, грошово-кредитного регулювання на середньострокову перспективу, управління бюджетним дефіцитом і державним боргом.

Ключові слова: фінансове регулювання, фінансова політика, бюджет, бюджетне регулювання, грошово-кредитне регулювання, соціально-економічний розвиток.

В статье раскрыты теоретико-методологические основы финансового регулирования социально-экономического развития страны. Определена экономическая сущность финансового регулирования. Исследовано состояние государственного долга в странах с развитой и трансформационной экономикой. Предложены мероприятия по совершенствованию государственного механизма финансового регулирования. Определены приоритетные направления финансового регулирования в сфере формирования доходов и расходов бюджета, налогового регулирования, денежно-кредитного регулирования на среднесрочную перспективу, управления бюджетным дефицитом и государственным долгом.

Ключевые слова: финансовое регулирование, финансовая политика, бюджет, бюджетное регулирование, денежно-кредитное регулирование, социально-экономическое развитие.

Financial regulation is the instrument of stimulation of social and economic development, determination of priority of the state financial policy in the sphere of formation of budget revenues, implementation of the budget expenditures, budget deficit and public debt, the interbudgetary relations, monetary regulation influence on economic growth, stability of financial system, productivity of structural economic transformations.

To open theoretic and methodological bases of financial regulation, to improve the mechanism of financial regulation of social and economic development of the country during transformational transformations of economy.

Measures for improvement of mechanism of financial regulation have offered. The priority directions of financial regulation in the sphere of formation of budget revenues and expenditures, tax regulation, management of budget deficit and public debt, monetary and credit regulation on medium-term prospect have defined.

Thus, development and realization of the effective mechanism of financial regulation in the conditions of economic transformations decrease in a share of a public debt in gross domestic product, restriction of growth of the public expenditures proceeding from rates of economic growth, formation of long-term financial strategy has to lean on scientific reasonable provisions, including regarding strengthening of financial regulation with recurrence of economic development, improve quality of financial planning and forecasting. Formation of effective mechanism of financial regulation has to be carried out taking into account leading experience of the countries with the developed and transformational economy.

Key words: *financial regulation, financial policy, budget, budgetary regulation, monetary and credit regulation, social and economic development.*

Постановка проблеми. Фінансове регулювання є вагомим інструментом реалізації державної фінансової політики у сфері соціально-економічного розвитку країни. Ключову роль у цьому відношенні мають відігравати удосконалення та зміцнення бюджетного процесу, регулювання обсягів грошової маси та валютного курсу з метою посилення темпів економічного зростання, забезпечення стійкості фінансової системи, підвищення результативності структурних економічних перетворень. Інституційні зміни фінансової системи супроводжуються посиленням ризиків щодо економічного спаду, накопиченням обсягу державного боргу. Важливим є удосконалення механізму фінансового регулювання з метою стимулювання рівня зайнятості, сукупного попиту та пропозиції, підвищення дієвості системи державного інвестування, проведення ефективної соціальної політики з урахуванням циклічності економічного розвитку та показників боргової стійкості.

Аналіз досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем фінансового регулювання, його впливу на соціально-економічний розвиток присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених О. Василика, Т. Боголіб, В. Гейця, І. Запатріної, Дж. М. Кейнса, П. Кругмана, А. Лаффера, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Лютого, В. Міщенко, В. Мау, Г. П'ятаченка, Д. Полозенка, П. Самуельсона, М. Сперанського, В. Федосова,

М. Фрідмана, І. Чугунова, А. Чухна, Е. Хансена та інших.

Разом з тим, на сучасному етапі соціально-економічного розвитку важливим є визначення основних напрямів та пріоритетів фінансово-економічного регулювання на середньострокову перспективу з урахуванням відповідних можливостей держави для його ефективної реалізації, що сприятиме посиленню керованості національної економіки.

Метою даної статті є розкриття теоретико-методологічних засад й удосконалення механізму фінансового регулювання соціально-економічного розвитку країни в період трансформаційних перетворень економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій економічній літературі присутні різні підходи щодо визначення сутності фінансового регулювання та його основних складових. Фінансове регулювання є інструментом реалізації економічної політики держави, спрямованої на забезпечення економічного й соціального розвитку суспільства. Зазначений фінансовий інструмент передбачає використання як прямих, так і непрямих форм впливу на суспільні процеси та визначається потребами реалізації таких завдань: посилення дієвості бюджетної системи на основі консолідації державного та місцевих бюджетів у розвитку продуктивних сил, підвищення результативності управління державним боргом, стабілізації національної економіки

на основі зваженої грошово-кредитної політики та розвитку суспільних інститутів.

Усе це вказує на необхідність не лише визначення сутності фінансового регулювання, а й напрямів удосконалення механізму його використання у регулятивній політиці держави.

I. Запатріна визначає сутність фінансового регулювання як інструменту забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни та зазначає, що важливим для формування фінансової політики держави є визначення таких її параметрів як частка бюджету, державних цільових фондів, дефіциту бюджету, державного боргу у валовому внутрішньому продукті [2].

С. Юрій та В. Федосов визначають фінансове регулювання як сукупність розподільчих та перерозподільних заходів, які держава здійснює через фінансову систему щодо використання фінансових відносин з метою забезпечення зростання валового внутрішнього продукту та підвищення рівня добробуту всіх членів суспільства [7].

I. Чугунов зауважує, що змістом фінансового регулювання є розроблення основних напрямів формування та використання фінансових ресурсів, виходячи з необхідності завдань, які стоять перед суспільством на певному етапі його розвитку [8].

Отже, можна дійти висновку, що сутність фінансового регулювання полягає у системі відносин у сфері формування й реалізації державної фінансової політики з метою впливу на циклічний розвиток економіки задля стимулювання темпів економічного зростання та забезпечення розвитку суспільства.

Механізм фінансового регулювання є вагомою складовою розвитку інститутів суспільства. Підвищення якісного рівня його сприятиме посиленню результативності здійснення інституційних змін фінансової системи та економічного середовища у цілому. Оптимальна структура фінансової системи має враховувати взаємодію державного регулювання економічних процесів з відповідними механізмами саморегулювання, що потребує наявності ефективної інституційної системи та

відповідного рівня розвитку фінансових інститутів.

Основна мета системи фінансового регулювання полягає в реалізації збалансованої економічної політики держави, яка забезпечить довгострокову макроекономічну та соціальну стабільність у державі [6]. Вагомими складовими механізму фінансового регулювання є бюджетне, податкове, митне, інвестиційне, грошово-кредитне регулювання [4]. Центральне місце у сукупності завдань забезпечення стабільності фінансової системи держави належить подальшому вдосконаленню бюджетної системи. У цьому відношенні особливої актуальності набула необхідність консолідації державного і місцевих бюджетів у вирішенні завдань макроекономічної стабілізації національної економіки й соціально-економічного розвитку українського суспільства в цілому та окремих територіальних громад. Основним проблемним питанням є надлишкова централізація бюджетних ресурсів, що знекровлює можливості розвитку регіонів і пригнічує їхню ініціативу, стимулює споживацькі тенденції. Проведення рішучих дій у цій сфері є необхідним, але вважається непопулярним.

Встановлено, що в умовах посткризового відновлення бюджетна консолідація може негативно впливати на економічне зростання країни у короткостроковому періоді, водночас у середньо- та довгостроковій перспективі сприяє розвитку економіки та посиленню рівня стійкості фінансової системи.

Доцільним є проведення виваженої, поетапної бюджетної консолідації з урахуванням тенденцій розвитку економіки та необхідності виконання державою взятих на себе як соціальних, так і економічних зобов'язань. Фінансово-бюджетні інститути повинні підтримувати реалізацію заходів, спрямованих на зниження обсягів дефіциту бюджету в посткризовий період відновлення економіки шляхом формування середньострокової стратегії бюджетної консолідації з високим рівнем обґрунтованості й прозорості з метою знаходження консенсусу проведення таких

заходів у суспільстві; удосконалення інституційних механізмів розробки, ухвалення та виконання бюджету.

Пріоритетними напрямками реалізації механізму бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку на даному етапі вдосконалення фінансово-бюджетної політики держави є:

- у сфері регулювання бюджетних доходів – удосконалення адміністрування податків, посилення дієвості бюджетно-податкових механізмів, скорочення кількості податкових пільг та введення мораторію на запровадження нових;

- у сфері регулювання видатків бюджету – реформування системи соціального забезпечення населення, встановлення граничних значень бюджетних видатків на середньострокову перспективу, оптимізація структури видатків бюджету, у тому числі зменшення частки поточних видатків шляхом регулювання розмірів заробітних плат у бюджетному секторі;

- у сфері міжбюджетного регулювання – посилення частки місцевих бюджетів у структурі бюджетної системи;

- у сфері управління дефіцитом бюджету – посилення взаємозв'язку регулювання бюджетного дефіциту з циклічністю економічного розвитку.

Одним із вагомих завдань формування дієвого механізму фінансового регулювання є створення відповідних умов для стимулювання розвитку базисних виробництв високотехнологічних укладів та модернізації ключових секторів національної економіки, що дозволить забезпечити передумови для довготривалого економічного зростання з урахуванням пріоритетів макроекономічної політики [3]. Встановлено, що ступінь розвитку економіки країни залежить від рівня інституційного середовища економіки, дієвості регуляторного механізму фінансової політики, рівня розвитку інфраструктури, частки державного сектора економіки, обсягів і структури залучених інвестицій, конкуренції в галузях економіки, стану ринку зайнятості, частки інноваційного виробництва у загальній структурі. Важливою є концентрація бюджетних

ресурсів у значимих обсягах для посилення державної інноваційно-інвестиційної діяльності в частині модернізації добувних галузей промисловості, паливно-енергетичного комплексу, сільського господарства, авіаційного комплексу, транспортної інфраструктури, розвитку атомної промисловості, нанотехнології та інших галузей високотехнологічного виробництва.

Необхідним є інвестиційна активність суб'єктів підприємницької діяльності з підвищенням рівня ефективності капітальних інвестицій, у тому числі за рахунок використання механізмів державної підтримки та стимулюючих заходів бюджетно-податкової, грошово-кредитної політики, що надасть можливість збільшити темпи зростання економіки й посилить результативність її структурних змін. Стимулюючий характер податкової політики країни на сучасному етапі економічних перетворень обумовлений необхідністю підтримки позитивної динаміки виробництва та економічного зростання. Бюджетна політика у сфері видаткової частини бюджету на сучасному етапі соціально-економічного розвитку спрямована на активізацію ділової активності, стимулювання внутрішнього попиту та виконання поставлених перед державою соціальних завдань.

Важливим є використання дієвих підходів щодо формування доходної та видаткової частини бюджету в розрізі основних складових [6]. Зростає необхідність в оцінці ефективності використання видатків державного й місцевих бюджетів виходячи з аналізу їх кількісного впливу на економічне зростання та соціальний розвиток, що потребує підвищення дієвості застосування програмно-цільового підходу в процесі планування бюджетних видатків.

У сучасних умовах посилюється вплив фінансово-економічного регулювання на процеси економічного відтворення. Характерною особливістю посткризового періоду економіки є значний рівень державного боргу, який утворився внаслідок необхідності фінансування дефіциту бюджету за рахунок державних запозичень, зниження показника валового внутрішнього продукту та наявність певних

ризиків на ринках фінансового капіталу у зв'язку з можливою кризою неплатоспроможності позичальників. Динаміка величини частки державного

боргу у валовому внутрішньому продукті у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою протягом періоду 2007-2012 рр. наведена у табл. 1.

Таблиця 1

Частка державного боргу у ВВП в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою, %

Країни	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Японія	183,0	191,8	210,2	216,0	230,3	237,9
Ірландія	24,9	44,3	65,2	92,9	106,5	117,1
Греція	107,4	113,0	129,3	147,9	170,6	158,5
США	66,5	75,5	89,1	98,2	102,5	106,5
Італія	103,1	105,8	115,5	118,4	120,8	127,0
Португалія	68,3	71,6	83,0	93,3	108,0	123,0
Іспанія	36,2	40,1	53,8	61,0	69,1	84,1
Великобританія	44,4	54,8	69,6	79,4	85,4	90,3
Німеччина	65,2	66,7	74,4	82,5	80,5	82,0
Франція	64,2	68,2	79,0	82,3	86,0	90,3
Польща	45,0	47,1	50,9	54,9	56,3	55,2
Росія	8,5	7,9	11,0	11,7	10,5	12,4
Китай	19,6	17,0	17,7	17,7	17,1	17,9
Україна	12,3	20,0	34,8	39,5	36,0	38,5
Латвія	7,8	17,1	32,8	39,9	41,8	42,1
Литва	16,9	15,6	29,6	38,7	42,6	43,0

Джерело: складено автором на підставі даних Міжнародного валютного фонду Режим доступу: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fm/2013/01/pdf/fm1301.pdf>

Дані табл. 1 свідчать, що частка державного боргу у ВВП у країнах з розвинутою та трансформаційною економіками суттєво зросла з початком світової фінансово-економічної кризи. Середній показник частки державного боргу у ВВП у країнах, представлених у таблиці, становить у 2007 р. – 64,0%, у 2009 р. – 79,3%, у 2011 р. – 91,4%, у 2012 р. – 95,4% відповідно. Країною-лідером за темпами зростання показника державного боргу у Європейському Союзі є Ірландія – зростання боргу за останні шість років становить 4,7 рази. Досить критичною є також боргова ситуація у таких країнах як Японія, Греція, Італія, Португалія. Важливим є подальше проведення консолідації фінансової політики з метою відновлення достатнього рівня стійкості бюджетно-податкової та грошово-кредитної системи країн Європейського Союзу.

Важливим є врахування структури боргових зобов'язань, у тому числі в розрізі терміну та валюти погашення. Так, у 2012 р. обсяг частки видатків на погашення та обслуговування державного боргу у ВВП

для Ірландії становив – 9,2%, Греції – 19,8%, Португалії – 15,5%, Великобританії – 6,7%, США – 18,0%, Японії – 44,4%, України – 4,8% відповідно. З урахуванням значення дефіциту бюджету, потреба у залученні державою фінансових ресурсів становила для Ірландії – 18,0% ВВП, Греції – 25,2%, Португалії – 21,0%, Великобританії – 13,6%, США – 26,0%, Японії – 52,5%, України – 6,5% відповідно.

Вищезазначене свідчить про значні потреби держав із розвинутою та трансформаційною економікою у фінансуванні бюджетного дефіциту та державного боргу в посткризовий період відновлення економіки. Проблеми з фінансовою стабільністю ряду країн Єврозони, у тому числі Греції, Іспанії, Італії, Португалії, Ірландії та країн з трансформаційною економікою посилюють ризики неплатоспроможності країн-позичальників у зв'язку із зростанням вартості боргового рефінансування. Необхідним є зменшення рівня державного боргу шляхом забезпечення достатніх темпів економічного зростання, оптимізації

видатків бюджету та стимулюванням ділової активності, що впливатиме на збільшення обсягу доходної частини бюджету.

Варто зазначити, що для країн з обмеженим доступом до залучення кредитних фінансових ресурсів в умовах економічних трансформацій є потреба у проведенні стимулюючої бюджетної політики з метою забезпечення довготривалого економічного зростання, натомість можливим видається лише реалізація заходів щодо зниження рівня дефіциту бюджету та боргового навантаження на бюджет, що спрямовано на досягнення стабілізації фінансово-економічного стану країни.

Формування та реалізація грошово-кредитної політики в середньостроковій перспективі має ґрунтуватися на принципах забезпечення цінової стабільності, поглиблення координації з бюджетно-податковою політикою країни, підвищення дієвості політики щодо встановлення валютного курсу використовуючи ринкові методи регулювання, забезпечення належного рівня прозорості діяльності грошово-кредитного регулятора перед суспільством. Потребують підвищення дієвості використання інструменти здійснення грошово-кредитної політики, які одночасно є важелями механізму державного фінансового регулювання економіки. Вагомим напрямом валютної політики є поступове підвищення гнучкості курсоутворення, що надасть можливість зменшити участь центрального банку в операціях на внутрішньому валютному ринку та відповідно знизити вплив зазначених операцій на формування грошової пропозиції [5].

Удосконалення механізму фінансового регулювання має супроводжуватися підвищенням ефективності функціонування державних інститутів, що потребує реалізації системи заходів щодо розвитку стратегічного планування та програмно-цільового методу. Доцільність запровадження довгострокового прогнозування фінансово-економічних показників викликана необхідністю оцінки впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на

бюджетну стійкість у період трансформаційних перетворень з урахуванням циклічності економічного розвитку. Однією з головних цілей довгострокового бюджетного прогнозування є узгодження бюджетної політики з завданнями якісного економічного зростання, підвищення рівня добробуту населення, результативності соціально-економічних реформ в умовах обмеженості бюджетних ресурсів [1]. Крім того, реалізація прогнозування показників бюджетної стійкості на довгострокову перспективу підвищить обґрунтованість прийняття бюджету із певним дефіцитом, ефективність бюджетних видатків, у тому числі за рахунок кореляції зростання видаткової частини бюджету з динамікою сукупності макроекономічних показників розвитку. Можливим є запровадження відповідного інтегрованого показника впливу на бюджетну стійкість з урахуванням потенційних ризиків на довгострокову перспективу.

Пріоритетними напрямами фінансового регулювання на середньострокову перспективу є спрощення процедур податкового та митного адміністрування, перегляд системи податкових пільг, забезпечення відкритості та прозорості інформації про формування та використання державних фінансів, обмеження монополій у галузях економіки, подальший розвиток інструментів державно-приватного партнерства, надання фінансової підтримки за рахунок коштів бюджету галузям економіки, які стимулюють внутрішній попит, поступове та виважене зростання показника монетизації, вдосконалення механізмів валютного регулювання, утримання стабільного рівня цін.

Висновки. Розробка та реалізація дієвого механізму фінансового регулювання в умовах економічних перетворень має спиратися на науково обґрунтовані положення, у тому числі в частині посилення взаємозв'язку фінансового регулювання з циклічністю економічного розвитку, підвищення рівня обґрунтованості фінансового планування та прогнозування, зниження частки державного боргу у ВВП

країни, обмеження державних видатків виходячи з темпів економічного зростання, формування довгострокової фінансової стратегії. Утворення дієвого механізму фінансового регулювання повинно здійснюватися з урахуванням досвіду країн

з розвинутою та трансформаційною економікою. Необхідним є подальше зміцнення ролі фінансової складової розвитку суспільства в забезпеченні збалансованого економічного зростання.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Боголіб, Т.* Бюджетна політика України як основа макроекономічної стабільності / Т. Боголіб // *Економіст*. – 2013. – № 4. – С. 13-16.
2. *Запатріна, І.В.* Формування фінансової політики держави : євроінтеграційний вимір / І.В. Запатріна // *Вісник КНТЕУ*. – 2012. – № 2. – С. 59-73.
3. *Лисяк, Л.В.* Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : монографія / Л.В. Лисяк. – К. : ДННУ АФУ, 2009. – 594 с.
4. *Лютий, І.О.* Теоретико-методологічні засади бюджетної політики / І.О. Лютий // *Фінанси України*. – 2009. – № 12. – С. 13-19.
5. *Луніна, І.О.* Проблеми й перспективи розвитку системи державних фінансів в Україні / І.О. Луніна // *Фінанси України*. – 2010. – № 2. – С. 3-12.
6. *Чугунов, І.Я.* Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин / І.Я. Чугунов // *Вісник КНТЕУ*. – 2011. – № 4. – С. 13–22.
7. *Фінанси : підручник / С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексеєнко та ін.; за ред. С.І. Юрія, В. М. Федосова.* – К. : Знання, 2008. – 611 с.
8. *Фінанси України : інституційні перетворення та напрями розвитку : монографія / І.Я.Чугунов, В.І.Мищенко та ін. ; за ред. І.Я. Чугунова.* – К. ДННУ АФУ, 2009. – 848 с.

REFERENCES

1. *Bogolib, T.* Budzhetna politika Ukrainy yak osnova makroekonomichnoyi stabilnosti / T. Bogolib // *Ekonomist*. – 2013. - # 4 (2013). – S. 13-16.
2. *Zapatrina, I.V.* Formuvannja finansovoi polityky derzhavy : evrointegracijniy vymir / I.V. Zapatrina // *Visnik KNTEU*. – 2012. - # 2 (2012). – S. 59-73.
3. *Lisyak, L.V.* Budzhetna politika u sistemi derzhavnogo reguljuvannja socialno-ekonomichnogo rozvitku Ukrainy / L.V. Lisyak. – K. : DNNU AFU, 2009. – S. 594 p.
4. *Liutyi, I.O.* Teoretiko-metodologichni zasady budzhetnoy polityky / I.O. Liutyi // *Finansy Ukrainy*. – 2009. - # 12 (2009). - S. 13-19.
5. *Lunina, I.O.* Problemi i perspektivy rozvitku sistemy derzhavnih finansiv v Ukraini / I.O. Lunina // *Finansi Ukrainy*. – 2010. - # 2 (2010). - S. 3-12.
6. *Chugunov, I.Ya.* Teoretichni zasady rozvytku budzhetnih vidnosyn / I.Ya. Chugunov // *Visnyk KNTEU*. – 2011. - # 4 (2011). - S. 13–22.
7. *Finansy : pidruchnyk / S.I. Jurij, V.M. Fedosov, L M. Alekseenko ta in. ; za red S.I. Jurij.* – K. : Znannja, 2008. – 611 s.
8. *Finansy Ukrainy : instituciyni peretvorennja ta napryamy rozvytku ; za red. I.Ya. Chugunova.* – K. : DNNU AFU, 2009. – 848 s.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2014